

33 raquints simpels u tut tenor cun turnigl filosofics

Nov cudesch sursilvan e tudestg

DA CLAUDIA CADRUVI / ANR

■ **Termaglia il temp cun il carstgaun? En il nov cudesch «Termagls dil temps» èsi atgnamain il cuntrari: L'autur ed istoricher Lothar Deplazes termaglia sco autur cun il temp – en 33 raquints curts. La sonda passada ha gi lieu a Domat la vernissascha.** «Ina biala Lumneziana cun cavallera stgiraglia era s'inamurada en in officier roman», cumenza Deplazes in raquint. L'uffizier roman era d'entà praschunier dals Rets l'onn 15 avant Cristus durant la guerra cunter ils Romans. «In pèr onns pli tard han Rets e Romans fatg pasch, e lu ha la Reta maridau il Roman, ed els mavan regularmeins si culm sut la cascada gronda.» Bogns na devi anc betg da lez temp. Rezia ha gi d'emprender latin ed ha pledà cun ses uffants questa lingua cun in accent retic fitg scharmant. «Aschia ha la Romontschia entschiet. Ils historiografs e filologs ed archeologs san nuot da quei. Mo lezs san aunc nuot da bia ch'ei fetg evident.»

Sin ina senda senza mira

Uschia tunan plirs raquints en il cudesch nov. Deplazes dovra ina lingua simpla ed il cuntegn tuna savens innocent – sco ina paraula per uffants. Sco talas dastgan ins segir era leger ils texts. Ma tgi che vul das-

L'editura e l'autur da «Termagls dil temps» Mevina Puorger e Lothar Deplazes.

FOTO C. CADRUVI

tga era dauzar la cuverta da l'innocenza e sfundrar en turnigl filosofics.

En l'emprim raquint per exempel spasegia in um senza mira sin ina senda atras il guaud. Tuttenina stat in gigant avant el e vul savair, nua ch'el giaja? Pertge gist sin questa senda? Pertge betg sin in'otra e co ch'el haja tschernì la senda? L'um ha da

schuffa d'explitgar al gigant ch'el giaja sin questa senda per giudair il guaud, el na veglia atgnamain ir nagliur. Il gigant insista, na lascha betg ir vinavant il viandant e vul ina decleranza raschunaivla per la tscherena. Pir cura ch'il viandant vegn energic e dat ina resposta sincera guntgescha il gigant e lascha ir l'um.

Naginas rubaglias, sulet faudas da rir

L'istorgia sa lascha interpretar sin tantas modas, sco quai ch'i dat spartavias en in guaud: Stat la senda per la via atras la vita? Stat ella per il decurs da l'istorgia atras ils tschientaners? Co tschernan ins ina via? Ston ins in summa adina avair raschuns per ina tscherena? E quant fitg è la tscherena sutposta a la casualità?

Da ponderar dat mintga raquint da «Termagls dil temps», ma il lectur na surgeva betg rubaglias dal spir pensar ed interpretar. Anzi, ils raquints bittan plitost faudas da rir enturn bucca. Deplazes chapescha da zugliar ses raquints en umor fin u da cunzir ina finiziun cun ina vieuta legraivla e leva. – Schizunt là, nua che Deplazes scriva da cardientscha scardalida sco en «Il gi dallas olmas» dumogna l'umor il davos surmaun – uschebain tar il pietus sco era tar il nuncartent.

Ina flirtada cun ina Turitgaisa

Cun «Il reconvaescent» ed «In Romontsch sper il Bellevue a Turitg» banduna Deplazes ses stil che va uschiglio sco in fil cotschen atras il cudesch. En quests dus texts dominescha il dialog ed ins pudess bunamain giugar els sco teater. En «Il reconvaescent» disputeschan dus amis davart il spiert dal temp.

Insatge nunusità ord la plima d'in au-

tur grischun è «In Romontsch sper il Bellevue a Turitg». I sa tracta d'ina decleranza d'amur per la metropola svizra: Suentar avair pers ses bus al Bellevue prenda in Rumantsch plaz sin in baun a la riva dal lai. Ina dama sesa gia là ed els cumenzan a discurre da traplas enfin che la dama remartga: «Vus essas in Grischun sco miu Josef ch'ei morts avon treis onns.» La dama turitgaisa ed il Grischunais flirteschan e filosofeschan sur da Turitg e las Turitgaisas, sur dals culms ed ils umens grischuns e la cumbinaziun dad omadus.

Clischés e compliments per Turitg

Igl è in excurs spiertus davart cultura, politica e clischés ed ils dus tiran si in l'auter cun compliments e beffas carsinantas. Il Grischun lascha anc ir duas giadas ses bus enfin ch'el sa bardiglia e prenda cumià. Enavos sin il baun resta ina dama in zitg trubistgada che fa il propiast da betg fidar a tut quai che quests Rumantschs e muntagnards dian. In medem temp sa dumonda ella: «Pertgei vev'jeu tuttina schi bugen quei Romontsch?» I resta avert sch'ella manegia il ses Josef – u meglier ditg Giusep – permiert u il Rumantsch che sbriga gist sin ses bus.

Lothar Deplazes: «Termagls dil temps/Zeitspiele». Sursilvan e tudestg. Ediziun Mevina Puorger. 174 paginas. 30 francs. Turitg 2009.